

יער של שירים

ענבר קמחי-אנגרט

עורכת לשון ותוכן
inbar.home@gmail.com

זן נכחד / יענקל'ה רוטבליט

לחן: החצר האחורית – גדי רונן, איתמר ציגלר ותומר יוסף

יענקל'ה רוטבליט הוא יוצר (משורר, פזמונאי, עיתונאי ומלחין) פורה חד ונוקב, שלא חושש לעסוק גם בסוגיות קשות, בין אם במבט חודר ובין אם בניסוחים קלילים. בשיר 'זן נכחד' הוא מרחיב את העיסוק שלו בהיבטים שונים של מציאות חיינו – הסכסוך המדמם, השחיתות, הסוגיות החברתיות ותחושת אובדן הדרך, וכותב על הפן הסביבתי של ההווה והעתיד שלנו (קדם לכך השיר 'מי הרג את ים המוות?') שביכה את התייבשות ים המלח).

את השיר מבצע יענקל'ה רוטבליט, והוא לא שר, אלא מדבר, מה שמוסיף אלמנט של קינה למילים. חברי הלהקה מצטרפים בשירה בפזמון, הם הציפור, ולא ברור אם הבטון בנבואתה רומז לבנייני מגורים או לבית קברות. האם היא כמו היונה בתיבת נוח, שמעניקה תקווה לעתיד, או כמו הקנרית במכרה הפחם שמתריעה בכוחותיה האחרונים, לפני שקולה גווע, על האסון המתקרב? בתמונה: סבכי השיטים | צילום מתוך ויקיפדיה

אומרים שלא היה כזה קיץ מאז המצאת מד החם
השמש רותחת, קודחת, שרפות ענק מתלקחות בכל מקום
הרוח לוקטת, יערות חרוכים, הירק הפך לצהב
אם היה עוד כוכב שנתן לחיות בו, הייתי שוקל לעזב.

לפעמים קשה לנשם, האויר מכיח ומזהם
קרחוני ענק בני אלף שנה מתאבדים וקורסים אל הים
מי ימות פה מן היבש? מי יספה בשטכון?
לפעמים נדמה שהקטב אבד את הצפון.

צפור קטנה לוחשת לי: כדאי לך לברח
הדחפורים באים בדרך העולה
על הגבעה הזאת רק בטון עתיד לכרם
אם תשאיר פה – תכחד כמו עוד חיה.

הסופה לא פסקה כל החדש, הכל הוצף, נסחף ונשטף
מישור החוף נעלם כשהאוקיינוס עלה על גדותיו
ראשי מגדלים מבצבצים מן המים, מחפשים טפת אויר
וכרישים שטים הלון ושוב בלשכה של ראש העיר.

אומרים שלא היה כזה חורף מאז ימות המבול
העולם הוא תבת נח שצריכה לחשב מחדש את המסלול
כי לאמא טבע לא יחסר דבר, וליקום לא אכפת
אם האדם יהפך לאיזה זן נכחד.

במעשי ידי המרהיבים, אך הזמן שחלף לא הותיר להם זכר, ואיננו יכולים לראות אותם. העולם משתנה, תרבויות עולות ונופלות, גם הדינזאורים האימתניים נכחדו, וייתכן שזה גם עתידו של האדם. בחזונו של רוטבליט, לא רק שאין אנשים ("זן נכחד"), מי שנמצא בלשכת ראש העיר הוא הכריש, חיה שיש לאדם פחד קמאי ממנה, והיא נתפסת כאויב. אין מה לעשות, אין איך להתנגד לשינוי, אפשר רק לנסות להציל את עצמך. אולי זה המקום להזכיר, שבשום תרחיש שיבוש האקלים אינו צפוי להשמיד את האנושות כולה.

התחושה העולה מבתי השיר היא של מאבק בלתי אפשרי בכוחות גדולים, אבל דווקא הפזמון מזכיר נושאים שהם בהחלט בידנו. הבחירה היא שלנו. אנחנו יכולים להרוס עוד ועוד שטחים פתוחים, לפגוע בבתי גידול, להשחית קרקע פורייה שנוצרה בתהליך שאורך מאות אלפי שנים, ולקיים את הנאמר בשיר בוקר של נתן אלתרמן: "נלישך שלמת בטון ומלט". אבל יש לנו גם ברירה אחרת. אנחנו יכולים גם לחשוב על העתיד, מעבר לקדנציה של ממשלה זו או אחרת, ולהבין שיותר בני אדם משמעם צריכת קרקע ומשאבים רבה יותר. ולכן, אולי לא כדאי לעודד ילודה, כי המשמעות העתידית היא חיים צפופים, אפורים וקשים, עם הרבה פחות טבע. אנחנו יכולים לחשוב גם על התרומה הסביבתית שטמונה בשלום עם המדינות הסובבות אותנו, שיאפשר, מעבר לחיים טובים ורגועים יותר והפניית השקעות לרווחה ולא לכלי נשק או לבתי קברות, גם שיתופי פעולה בפרויקטים סביבתיים אזוריים, למשל אספקת מים מותפלים לירדן תמורת אנרגיית שמש (רפפורט, 2024) או שיקום משותף של רצועת עזה והנגב המערבי (רפפורט וקיביריק, 2024).

לאנשים קל לטעות לחשוב שאנחנו נזר הבריאה ושהיקום סובב סביבנו, אבל כדור הארץ היה פה לפנינו ויהיה פה אחריו. אנחנו צריכים לעשות את המעשים ולדרוש מהשלטון הווה ראוי ועתיד ראוי גם לדורות הבאים. למרות הקושי ועל אף חוסר שיתוף הפעולה של ממשלות רבות בעולם, אנחנו צריכים לזכור שאולי "אם הָיָה עוֹד כּוֹכֵב שְׁאֵפֶשֶׁר לְחַיּוֹת בּוֹ, הָיִיתִי שׁוֹקֵל לְעֶזֶב", אבל בסופו של דבר, זה כוכב הלכת שלנו, ואין עוד מלבדו.

במבט ראשון נראה שהשיר 'זן נכחד' מדבר על שיבוש האקלים – "אומרים שלא היה כזה קיץ מאז המצאת מד החם", "אומרים שלא היה כזה חורף מאז ימות המבול", ועל תוצאותיו – "שורפות ענק מתלקחות בכל מקום", "קרחנו ענק בני אֵלף שָׁנָה מתאבדים וקורסים אֵל הַיָּם", אבל בקריאה נוספת מתברר שלכל הסל הזה של שיבוש האקלים נכנסות בעיות סביבתיות נוספות: זיהום האוויר – "הָאֵוִיר מְפִיחַ וּמְזַהֵם", אובדן השטחים הפתוחים – "עַל הַגִּבְעָה הַזֹּאת רַק בֵּטוֹן עֲתִיד לִפְרֹחַ", פגיעה במגוון הביולוגי והכחדת מינים – "אם תִּשָּׂאֵר פֶּה – תִּכָּחַד כְּמוֹ עוֹד חֵיה". באמת לא תמיד פשוט להפריד בין הדברים, מה בדיוק גרם למה, אילו סוגיות קשורות ואילו נפרדות, וזאת מכיוון שכדור הארץ הוא מערכת אחת גדולה ומורכבת. העירוב הזה מצביע, בעיניי, על קושי הסברתי שלנו, העוסקים בתחום הסביבה, לעשות סדר בבעיות הרבות הקיימות, ולבנות תמונה ברורה. לכן קל לצבוע אותנו כ"מחבקי עצים" וכמי שאכפת לו יותר מחרק כלשהו מאשר מפתוח חיוני לטובת האנושות.

בחלק הראשון של השיר מתוארת תמונת מצב עכשווית, עם רמיזה להשלכות העתידיות. אין לדעת מה צופן העתיד לכל אחד ואחד מבני האדם – "מִי יָמוּת פֶּה מִן הַיָּבֶשֶׁת? מִי יִסְכֶּה בְּשֵׁטֶפּוֹן?", אבל בכל מקרה, העתיד לא טוב. התחושה היא שבעל הבית (האדם? כדור הארץ?) השתגע – "לִכְעָמִים נְדָמָה שֶׁהִקְטַב אֶבֶד אֶת הַצִּפּוֹן".

בחלק השני של השיר מתואר עתיד אפוקליפטי, למי שהכיוון המצטייר בהווה לא מספיק ברור עבורו. בעתיד עליית מי הים לא תימדד במילימטרים אלא בעשרות מטרים. רוטבליט מתאר תמונה עגומה של עיר על מגדליה, שקועה כמעט כולה מתחת למים, אבודה, ורק ראשי המגדלים מבצבצים כמו שרטון, תזכורת למה שהיה פה פעם. המגדלים, דוגמה לפאר היצירה של התרבות האנושית והחריגה מגבולות האפשר (מי אמר מגדל בבל?), משוועים לאוויר, כמו התרבות האנושית כולה, שעומדת על סף הכחדה. התיאור מזכיר לי את הסונט מהמאה ה-19 של המשורר הבריטי פרסי ביש שלי, (Shelly, 1818) Ozymandias. בסונט מתואר פסל הרוס שראשו קבור בחול ומסביבו אין דבר פרט למרחבי מדבר. על ראש הפסל כתובת מפי מלך המלכים המתפאר

מקורות

רפפורט ב וקיביריק ר. 2024. שיקום מדיני-סביבתי בר-קיימא: הנגב המערבי ועזה יכולים לפרוח רק יחד. **אקולוגיה וסביבה** 15(1).

Shelly PB. 1818. Ozymandias.

<https://www.poetryfoundation.org/poems/46565/ozymandias>

החצר האחורית. 2024. זן נכחד. מתוך האלבום **החצר האחורית (3)**. ספוטיפיי: <https://open.spotify.com/track/6qeLo2BZsZqjhsLkcxUmum?si=S5u9eds2Tca5leJ-cVSoHg>

רפפורט ב. 2024. מים למלך: הידרו-פוליטיקה נבונה עשויה להציל את הסכמ השלום עם ירדן. מכון מיתוים – מדיניות החוץ האזורית של ישראל. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/blogs/mitvim/2024-11-06/ty-article/00000192-f1a8-d8d2-a1fb-fbeeebb10000>